

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Ethicæ Doctrinæ Elementa, Et Enarratio Libri quinti
Ethicorum**

Melanchthon, Philipp

Witebergæ, 1583

VD16 ZV 20638

Qvæstiones Aliqvot Ethicæ De Iuramentis, Excommunicatione, & alijs casibus obscuris, explicatæ in lectione Ethica, A Philippo Melanthere.

Nutzungsbedingungen

[urn:nbn:de:hbz:466:1-56560](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-56560)

QVÆSTIONES
ALIQVOT ETHICÆ DE
Iuramentis, Excommunicatis
one, & alijs casibus obscu-
ris, explicatæ in lecti-
one Ethica,

A

PHILIPPO ME-
LANTHONE.

DE IVRA MENTIS.

FORMAS ACTIONVM rectè quærit Philosophia in noticijs naturalibus, sed in hac imbecillitate naturæ Deus etiam sua voce expressit discrimina actionum, tradit legem, & ostendit, quæ actiones cum sua mente congruant, quæ non congruant. Quare nos in Ecclesia rectius à voce & mente diuina sumimus actionum discrimina. Deinde etiam intueamur radios diuinæ sapientiæ sparsos in mentes humanas, vt sæpè de lege dicimus.

Expressit autem Deus sua voce sententiam, quæ affirmat se veracem esse, & odisse mendaciam, vt Iohan. 7. & Rom. 3. dicitur: Deus verax est, & precipit creaturæ rationali, vt sit verax, vt in precepto secundo & octauo dicitur. Vultq; hanc virtutem propter plurimas causas nobis notissimam esse, quarum prima est: Quia vult nos non ludere furoribus opinionum de se, sed agnoscere se qualis sit.

Deinde vult intelligi sese veracem esse, & vult sciri sua dicta, comminationes & promissiones firmas & ratas esse.

R 4

Tertio

Tertio, vult discerni hac virtute à diabolo, qui mendacia spargunt contumeliosa aduersus Deum, & pernicioſa humano generi, vt egrè faciant Deo, & quam plurimos homines perdant.

Quarto, vult agnoſci utilitates. Non potest sine veritate conſervari natura, quia cum datur venenum pro cibo, extinguitur homo.

Quinto, Nulli contractus, nulla ſocietas eſſe poſſet, ſi pacta non ſeruantur. Sed utilitates tam latè ſparſæ ſunt in vita, vt communes faciant nos de illa ſumma cauſſa, vt amemus veritatem in agnitione Dei, & ſciamus Deum veracem eſſe, & comminationes & promiſſiones eius firmas & ratas eſſe.

Hæc de fonte veritatis breuiter dixi, ex quo veræ laudes ampliffimæ ſumi poſſunt, conſideratis his fontibus, accenduntur animi ad veritatis & Dei amorem. Et quia de Iuramentis dicturi ſumus, exordimur à deſcriptione veritatis, eo quod iuramenta ſunt veritatis confirmatio.

Admonendi ſunt autem iuniores de vocabulo. Aliquando veritas ſignificat noticiam veram ſeu ſermonem verum, ſeu doctrinam veram, videlicet cum re congruentem, vt cum dico: Arithmetica eſt veritas. Sic loquitur Paulus: Veritatem Dei in iniuſticia detinent, id eſt, veram noticiam legis.

Aliquando significat virtutem, ut cum Paulus inquit: Veritatem facite. Item cum dicitur: Veritas fundamentum aliarum virtutum.

Est autem virtus Veritas seu veracitas firmamentum in voluntate, id est, constanter velle amplecti veras sententias, dicere vera, seruare pacta in sermone & gestu cum rebus congruere. Huius virtutis pars & Fidelitas nominatur, de qua dicitur in his dictis: Fac mecum misericordiam & veritatem, id est, beneficentiam & fidelitatem seruantem promissa.

Sunt & alia vicina appellationes, ut: Ego sum Via, Veritas & Vita. Metalepsis est, id est, efficiens vitam, ostendens veram doctrinam, fleuens corda ad veram doctrinam assensionem, & efficiens vera & aeterna bona in cordibus hominum non umbras. Hæc de vocabulo satis sit monuisse.

Neesse est autem tueri veritatem in dictis etiam sine iuramento. Sed tamen vinculum accedit, videlicet Iuramentum, quod non solum expressè approbat Deus in lege sua, Deuteron. 6. Per nomen eius iurabis: Sed ipse suis sermonibus sepe addit, ut: Iuravit Dominus & non poenitebit eum. Item, Vivo ego, nolo mortem peccatoris, etc.

Est autem iuramentum asseueratio de re possibili & licita, facta cum inuocatione

R 5 catio

catione veri Dei, qua petimus, ut sit testis dictorum, & puniat fallentes, & nos ipso teste ad poenam obligamus, secundum ipsius comminationem, quas si arguentes eum mendacij, si non puniat fallentes, sicut dixit: Non habebit in fontem Deus, quisquis vanè usurpaverit nomen eius.

Hac definitio aliquo modo ostendit, quàm terribile vinculum sit iuramentum, & quantum mali sit violatio iuramenti, quia violatio multipliciter afficit Deum contumelijs, cum sit rogatus, ut sit & testis & vindex. Violatio negat eum esse testem veracem, cõtemnit eius vindictam, & arguit eum mendacij sicut inquit Lysander: Pueros astragalis ludere, reges iuramenti. Item: ἔτι οὕτως ταυτὸ καὶ δὴ μὴ γόργε. Tantas contumelias Deus verax & iustus seuerè punit, & expressis verbis suam sententiam de poena tradidit, eamq̃ atrocib. exemplis quotidie confirmat.

Auget autem atrocitatem delicti, quod nos ipsos ad poenam iurando obligamus. Hac sæpè cogitanda sunt, non solum ne violemus iuramenta, sed etiam ne simus faciles in iurando, sicut futilitas illa taxatur, Matthæi 5.

Definitio Iurisconsultorum aliquanto obscurior

Iuramentum est asseueratio de re possi-
bili & licita, sacræ rei attestatio confirmata.
Obscurius est cum dicimus, esse asseuerationem
in uocatione ipsius Dei, ut sit testis & vin-
dex. Quia sic fit confirmatio dicti, videlicet inuo-
catione Dei, ut sit testis & vindex. Obscurius
etiam dicitur, cum nominat rem sacram.

Hec de definitione breuiter dicta sunt. Nunc
addendæ sunt explicationes sequentium quæsti-
onum.

- I. An iurare sit prohibitum aut concessum.
- II. De quibus rebus iurari possit.
- III. Quæ iuramenta sint irrita, & non sint
iuramenta.
- III. De iuramento quod vi seu metu co-
acti facimus.
- V. Quomodo sit iurandum.
- VI. Quis possit iurare.
- VII. Quæ sit interpretatio non sophistica iu-
ramenti.

DE PRIMA QVÆSTIONE.

An iurare sit prohibitum, cum
in Matthæo expresse dicatur: Ego
autem dico vobis, prorsus non iu-
rate.

Hac quæstione Anabaptistæ multi turbantur
Polis

Politica vincula in ciuitatibus. Sciendum est igitur sine vlla dubitatione, verum iurare esse opus suo genere bonum, & à Deo ordinatum & concessum. Quia lex Dei Deuterono. 6. expresse inquit: Per nomen eius iurabis. Et ad Heb. 6. Omnis controuersia finis est iusiurandum. Et praeceptuum vinculum est politici ordinis.

Constat autem Politicum ordinem à Deo institutum & approbatum esse. Non dubium est igitur & iusiurandum approbari. Et Paulus magna exaggeratione iurat Roman 7. Veritatem dico in Christo Iesu, &c.

Quomodo igitur dictum in Matthaeo leniendum est? Respondeo: Rectè institutis, & intelligentibus discrimen Legis & Euangelij ac politici ordinis, facilis est explicatio. Totum illud caput loquitur non de politico ordine, sed de legis interpretatione, quae singulorum corda arguit, Vt non tollit Politicam defensionem, cum inquit: Non resiste malo. Nequaquam. n. hic constituit Politiam, sed singulorum corda arguit, sicut antea dixit: Qui concupiscit alterius uxorem, est mæchus. Ita hic læsi, praesertim iniuste, incenduntur cupiditate vindictæ & ira, & dolore ardentes mouent imperia, sicut Coriolanus intulit bellum patriæ, de quo dicit historia: οὐδὲ ἢ πάντα τ' ἀυθρόπινα ἐπικοσμῶσα χάρις ἐπὶ αὐτῷ τρόπος, ἀλλὰ αἰεὶ πικρὸς ἦν.

Iam Deus in interpretatione legis ostendit peccatum esse, non solum externam cædem, sed etiam illas flammæ odij & cupiditatis vindictæ temerè errantes. Quasi dicat: Non loquor iam de defensione Politica, cum poteris eam habere utaris. Nunc tecum in iudicio Dei de tuo corde loquor, agnosce inordinata incendia cordis tui, quod fremit aduersus Deum, & inordinatè cupit deleat aduersarium.

Ita de Iuramento non prohibet Dominus iuramenta sancita lege Dei, vel ordine Politico. Quasi dicat. Utaris ordine Politico cum opus est, nunc seorsim futilitatem cordis humani accuso, quod non considerat, quam formidabile vinculum sit iuramentum, & quantum malum sit Deo contumelia afficere, cum inuocatur, ut sit testis mendacij. Itaque multi facillè de qualibet re iurant, multi fingunt nouas formas iurandi, &c. Talia multa vitia Dominus simul taxat.

Restat igitur hoc, quod nequaquam prohibita sunt iuramenta, quæ non fiunt temerè sed cum magistratus & iudices postulant, aut alia necessitas. Quia textus perspicuè dicit: Omnis controuersie finis est iusiurandum. Et hoc iusiurandum delatum a magistratu vel iudicibus, Græci nominant ἱερὰν ἐπαγγελίαν.

Alij respondent hoc modo: Dictum in Mattheo tantum prohibet modos illicitos, Non per cælum,

cælum, Non per terram. Nam cum iuratio sit inuocatio Dei, vt sit testis & vindex, manifestum est alios modos illicitos esse, quia sunt mutationes creaturarum.

Secundo: Sin autem forma iurandi per creaturas excusatur tanquam sponsio, qua aliquid deponitur, vt, Veniam aut dabo tibi decem aureos. Hæc sponsio non potest fieri, nisi de rebus nostris, quas transferre possumus. Ideo non facienda est per cælum & per terram, nec per caput nostrum, quia hæc non possumus alteri tradere, & de nostris membris recte dicitur a *Philosopho* iuris, Nemo est dominus membrorum suorum, iuxta dictum, Non occidas. Nostra corpora membra sunt Dei, & vtendum est eis ordine à Deo instituto.

Maximè autem consideranda est particula: Sit sermo vester, Est, est, Non, non. Vbi mandatur, vt simus veraces, & sciamus Deum & postulare hanc virtutem à nobis, vt sciamus & ipsum veracem esse, credamus eius minis & promissionibus, ne fingamus in eo contradictorias voluntates.

Postea inquit: Quod amplius est, à malo est. Intellige, quod amplius est in iurantibus sine necessitate, sicut textus inquit: Quod superfluum est, id à malo est, id est, ab illa futilitate humana, non considerante magnitudinem iuramenti, quam futilitatem supra taxari dictum est.

SECUNDA QVÆSTIO.

De quibus rebus iurare liceat.

Respondeo: *Vsitata & vera regula est. Iuramentum nequaquam sit vinculum iniquitatis. Id est, nemo promittat se facturum esse opus lege divina prohibitum, & nequaquam faciat tale opus contra Dei prohibitum, etiam cum promisit: Peccatum promittens, & adderet peccatum peccato si faceret, ideo nequaquam faciendum est, ut Hypolytus cum iuravit Phædrus se facturum esse, illa postea petente incestam consuetudinem, recte dixit, se non obligari iuramento & nota sunt eius verba:*

Lingua iuravi, mentem iniuratum gero.

Hæc regula valet in omnibus iuramentis, quæ non possunt sine peccato præstari, id est, ubi iuramenti observatio ita præbet causam peccati, ut remoto eo vinculo, id peccatum non fieret, ut in voto cælibatus, & votis Monasticis. Talia iuramenta, quæ sine peccatis præstari non possunt, sunt illicita, & iudicantur esse irrita. Nam Deus invocandus est, ut sit testis & adiutor rei honestæ, non prohibitæ.

DE IVRAMENTO

quod metu coacti faci-

mus.

Si quis iurat hosti aut latroni, ut vitam redi-

mat

mat, se daturum aureos centum, ut crebra sunt exempla, quanquam fecit hoc terrore coactus, tamen tale iuramentum de re licita, id est, que præstari potest sine suo peccato, servari necesse est. Quia is qui habet iurandi potestatem, & sciens iurat de re licita, necessario debet servare hoc iuramentum, iuxta secundum præceptum Decalogi, cum talis actio verè sit iuramentum.

Nec valet elusio de violentia, nam reuera voluntas in ea promissione libera est, quia eligit minus damnum scilicet iacturam pecunie, ut retineat vitam. Hæc electio postquam facta est, nequam vult Deus periurio vitam aut pecuniam redimi. Ac rectè de talibus licitis rebus dicitur, *Voluntas coacta est voluntas, scilicet, que rem licitam eligit sciens.* Tales actiones nominat Aristoteles mixtas, & tamen reuera voluntaria sunt.

Etsi autem varietas responsionum de hoc casu magna est, tamen hæc sententia, quam recitavi, vera est. Nec valet sophisma, quod post talia iuramenta in re licita docuerunt astute, petendam esse absolutionem à iuramento. Servavit Regulus tale iuramentum hosti datum, & meminimus exempla nostri temporis & euentus.

Quod autem in iure civili prætor dicit, *Quod vi metusue causa factum est, ratum non habeo.* Sapienter & iuste sancit lex, ne prætor actionem det latroni, quia non debet confirmare latrocinia.

manifestum est absolutionem Pontificum com-
menticiam esse.

Rursus in casibus, ubi promissio non est reue-
ra iuramentum, non quaerenda est absolutio.
Non enim ludendum est praetextu absolutionis.
Ut cum iurat aliquis, se facturum esse aliquid à
Deo prohibitum. Aut cum alter viuo marito
promittit alteri coniugium futurum post mor-
tem mariti. Aut cum puer iuravit, qui potesta-
tem iurandi non habet, in talibus casibus promissio-
nes reipsa non sunt iuramenta, nec conscientiae
turbandae sunt, sed docendae, quoniam reipsa sunt
iuramenta.

Quae personae iurare possint.

In iuramentis & personae & res consideran-
dae sunt. Cum enim in promissione oporteat esse
deliberationem & consensum, non sunt iuramen-
ta asseuerationes earum personarum, quarum
nulla est deliberatio, ut puerorum & furiosorum,
item fraude circumuentorum, item earum, qui-
bus lex adimit auctoritatem, ut sunt pupilli. Item,
cum filiusfamilias aut filia iurat se corpus aut-
rem à patre alienaturum esse, cum tamen sit in
alterius potestate. Item cum habens mandata de
certis rebus, egreditur fines mandati, & promittit
de aliena voluntate, quam non habet in sua
potestate.

Talium

Talium personarum promissiones non sunt iuramenta, nec facere promissa necesse est, sicut Senatus Romanus promissa Posthumij ad furcas Caudinas, & Manimi ad Numantiam, pronuntiauit irrita esse, quia duces egressi erant fines mandati. Ac primo bello Punico Lutatius, & secundo Scipio pacem fecerunt cum Carthaginensibus, quæ non prius valuit, quam à Senatu Romano comprobata est.

Ita dicitur usitate, valet iuramentum saltem iure superioris. Quo dicto nequaquam tamen conceditur potestas superiori, qualibet iuramenta inferiorum retractandi.

Mouentur autem hic disputationes. An, cum iurat quisquam se facturum esse aliquid, quod lege humana prohibitum est, iuramentum valeat.

Respondeo: Cum violatio legis alioqui esset peccatum, tunc iuramentum sine dubitatione est illicitum, & non seruandum. Vt si promittas latroni receptum, quod lex prohibet, aut si promittas alteri adhuc nuptiæ coniugium.

Sed quando lex nec mandatum, nec prohibitio est, sed privilegium, quo sine peccato uti potest, aut non uti, tunc valet iuramentum personæ habentis deliberationem, ut cum aliquis privilegio exceptus, promittit se velle pendere communia tributa. Bonæ mentis non difficilis dijudicatio est, con-

est, consideranti distinctionem legum, quae sint mandata, aut privilegia tibi non mandantia.

Cæterum disputari posset à sapientibus, an ita recte consuleretur conscientijs, etiam in iuramenti metu extortis, si lex simpliciter pronunciatet iuramenta latronibus data non valere, & prohiberet solui promissa, sicut & Num. cap. 30. scriptum est: Cum pater aut maritus contradicunt mulieri iuranti, non valere iuramentum, & eam non fieri ream, cum non seruat iuramentum. Sed hanc questionem alijs relinquo cogitandam, reuerenter de re tanta iudicantibus.

DE INTERPRETATIONE Iuramenti,

Non loquimur de sophisticis iuramentis, ubi luditur ambiguitate verborum, ut multa extant exempla in historijs, ut qui pactus triginta dierum inducias, noctu populabatur agros. Ibi dictum communi more recte loquentium perspicuum est, sed calumniose deprauatur, & tales præstigiæ non possunt regulis comprehendi, sed autoritate superiorum tollendæ sunt. Sed ubi verba perspicua sunt, & nulla cavillatio est, interdum accedere interpretationem oportet. Ut aliquis iurat se daturum alteri certam domum, Hæc domus perit incendio, hic impossibilitas ad-

in eodem statu, & fit irrita promissio.

Milites iurauerunt se duci obtemperaturos
si duce capto, liberantur ab hac obedientia. Ita
facilis est interpretatio, ubi re mutata sequitur
impossibilitas.

Interdum sequens iniusticia addit interpre-
tationem. Ut iuravit aliquis se redditurum esse
gladium, non reddens furioso recte facit.

Talis est casus Davidis, qui iurat se intere-
cturum esse Nabal & eius familiam, & quia
rex erat, & defenderat greges Nabal, videba-
tur iustam iræ causam habere, sed cum inter-
veniret deprecatrix Abigail, prorsus abiicit Da-
vid consilium de vindicta, etiamsi aliter iurave-
rat. Sed vidit secuturam esse iniusticiam, iniuste
interfecisset illius uxorem matronam sanctam,
& servos, quorum aliqui certe iusti erant, & in
hoc casu innocentes. Et sciebat in comminatio-
nibus excipi pœnitentiam, sicut Deus ipse exci-
piit, ut ostendit historia Ionæ.

Quamquam autem Nabal non agit pœni-
tentiam, tamen reliqua familia est placata, ideo
parcit honestissimæ matronæ, & familiæ, & Deo
gratias agit, quod interveniret Abigail, ne quid
durius faceret.

In hanc sententiam dicunt Iurisconsulti, iu-
ramenta calore iracundiæ facta, non habere au-

toritatem. Quod dictum tamen suas metas habet, ut non valent, cum secutura est iniusticia.

Est autem pulcherrima imago in exemplo Abigail.

Sic comminationes diuinae intelliguntur cum exceptione poenitentiae, cum Ecclesia fit deprecatrix, Deus multis parcit, & tamen suo tempore Nabal tollitur, videlicet, isti, qui praecipue suis furoribus irritant iram Dei, & non agunt poenitentiam.

Facilior est responsio de Iosue, qui seruauit Gabaonitas, cum lex diuina iussisset omnes Cananaeos deleri, ut Deut. 20. scriptum est. Quamquam Iosue deceptus erat, & propter errorem iuramentum videbatur esse irritum, tamen non mutauit promissa, sed antefert iuramenti reuerentiam mandato, in quo ipso tamen sciebat hanc interpretationem comprehensam esse, ut parcere-
tur supplicibus, sicut expresse scriptum est, Deute: 20. Praeterea & omnium gentium, in quibus medioeris cura fuit iustae gubernationis, mos fuit parcere supplicibus: μήδ' ἐκέτασ' ἀδικῶν, ἐκέτασ' ἰσθόι τε καὶ ἀγνοί. In hoc breuissima more Deus etiam imaginem suae clementiae proposuit. Vult parci supplicibus, id est, ijs, qui agnoscunt culpam, & offerunt se ad poenam, & petunt mitigationem. Hoc commune ius supplicum violare turpissimum fuisset duci eius populi, qui vult

is in terris erat populus Dei, & præcipuè intel-
legebat & colebat iusticiam & alias virtutes.

In voto Iepthæ vera interpretatio fuit, cum
promississet se immolaturum esse quicquid pri-
mum occurrisset. Intelligenda erat promissio de
re quam licebat secundum legem offerre, non de
hominibus, non de equis, non de canibus, non de
porcis, ac multo minus de hominibus. Itaque nequa
quam fuit immolanda filia.

ALIUD EXEMPLUM.

Neesse est & de hac interpretatione omnes
homines communes fieri. Cum in omni gubernati-
one iurent ciues, sicut Scholastici Rektori, se legi-
bus obtemperaturos esse, sciendum est, non esse
periuros eos, qui statutis, quibus pœnæ aliæ cor-
porales adduntur, non obtemperant, si tamen in
pœna obedire non recusant.

Vt Scholasticus, qui noctu in plateis tumultu-
atur, non est periurus, si postea à Rectore cita-
tus, obtemperat in pœna. Quia iuramentum obli-
gat ad legem. Lex autem obligat vel ad obedi-
entiam, vel ad pœnam.

Sed cum Scholasticus aut ciuis recusat obedi-
entiam in pœna, tunc sine vlla dubitatione periurus
est. Tunc quoque periurus est, cum expressa est e-
dicto hac sententia: Nisi obtemperet, cense-
ri eum esse periurum. Item, qui citatus non accedit
ad iudicem.

Has admonitiones notas esse omnibus in communi vita prodest, vbi primum hoc considerandum est. summum vinculum esse in omni imperio iuramentum, quod est inuocatio Dei, qua subditi petunt, vt Deus sit custos gubernationis & ipsorum si obtemperent, & reuera puniat eos, si sint contumaces. Ita initium est imperiorum ab agnitione & inuocatione Dei.

Deinde & hac consideratio studiosis digna est. Multi ritus Politici sunt vmbra iudicij & iusticiae Dei. Sicut igitur in Politica consuetudine lex obligat vel ad obedientiam vel ad penam, Ita coram Deo sumus obligati vel ad recte faciendum, vel ad penam. Cum autem non sit in nobis obedientia, penam solui necesse est. Hac autem deriuata est in filium, & valet pena eius pro alijs, quia ipse est innocens. Hac admiranda consilia & hunc ordinem discemus in vita aeterna. Sed tamen vtile est aspicere politicam consuetudinem, & considerare hanc formam non temere excogitatam esse, sed esse ordinatam sapientia & iusticia Dei, & nos propter Deum reuerenter huic ordini debere subiectos esse, & obedire propter Deum. Nam & politicarum poenarum haec caussa sunt.

Prima.

Quia vult intelligi & notum esse discrimen virtutum & vitiorum, vt sciamus, qualis sit ipse,

... quod non intelligeretur, nisi sancitæ essent
... pena.

Secunda.

Quia, cum Deus iustus sit, vult delere iniu-
... sicut inquit, Deus est ignis consumens.

Tertia.

Vult has breues pœnas commonefactiones
... esse de pœnis æternis.

Quarta.

Vult commonefactiones esse de pœnitentia.

Quinta.

Consulitur vtilitati aliorum, cum contuma-
... tolluntur, ne plures ledant.

Sexta.

Exemplum ostenditur, ne alij delinquant.

Ac de postremis causis sæpius loquuntur
... homines, quæ ab vtilitate sumtæ sunt magis con-
... spicua. Sed priores illæ oriuntur à sapientia &
... iusticia Dei.

DE ABSOLVTIONE
à Iuramento.

Iurat ipse Deus, sicut inquit: *Viuo ego,*
Item: *Ego Dominus, affirmans aliquid per hanc*
... veritatem, quod ipse sit vere Deus verax, &
... sciens sua dicta immutabiliter. Deinde vult
... inter homines iuramenta vincula esse prorsus
... immutabilia, sicut scriptum est, *Matth. 5. Reddes*
... Domino iuramenta tua.

Quare nemo potest hominem sic absoluere à iuramento, quod reuera est iuramentum, ne faciat promissa. Et impietas est tribuere vllis creaturis hanc auctoritatem, quod possint abolere iuramentum, quod reuera est iuramentum, vt cum iurauit aliquis sciens & volens non errans, non coactus, de re honesta, possibili, quam ipse promittere potest, vt cum debitor in causa iusta iurat, se certo tempore redditurum esse, quantum debet, is nequaquam liberari potest, quo minus faciat promissum, & cum non facit, horribiliter peccat.

Vt autem cætera peccata post factum conuersis remittuntur, ita violatio iuramenti post delictum conuersis remittitur, voce Euangelij audita à quocunq; ministro. Nec plus ibi valet Episcopi vox, quam aliorum ministrorum Euangelij. Quia absolutio non propter personam ministri valet, sed quia est vox Euangelij. Et tamen sine vlla dubitatione violationem iuramentandi sequuntur pœnæ corporales. Quod autem Romani Episcopi ad se traxerunt remissiones talium delictorū iniustum est. Sed multo iniustius est, quod sumserunt sibi auctoritatem absoluendi homines, ne facerent promissa legitimo iuramento.

SECUNDA REGVLA.

Quando autem iuramentum re ipsa non est iuramentum

iuramentum, vt supra diximus, promissor non
 indiget absolutione, vt cum Dauid non interfe-
 cit Nabal, non erat opus ei absolutione quia ne-
 que aboleri potest iuramenta, quæ sunt vere iu-
 ramenta. Sed quando miscetur iniusticia, error,
 impossibilitas, vox diuina pronunciat talia pro
 nullis nequaquam esse iuramenta, vt cum facit
 aliquis vota Monastica, consideret ipse cur sint
 irrita, quia orta sunt ex multis erroribus, & non
 seruantur sine magnis peccatis, quia manifesti
 cultus idolorum in Monasterijs multi sunt. In ta-
 libus casibus non absoluit Papa à iuramento, sed
 ipsa vox diuina pronunciat talia promissa ne-
 quaquam esse iuramenta, & vsitate dicitur:
 iuramentum non sit vinculum iniquitatis.

Adhibendi sunt autem in consilium homines
 docti & timentes Deum, cum sit interpreta-
 tio iuramenti, quia multa tristia errata accidunt
 propter sophisticam interpretationem, vt Ze-
 derias promiserat pacem regi Babylonico, po-
 stea fit hostis, quia multi disputabant, pacta con-
 tra legem Dei non valere. Rex promiserat siri-
 in Iuda regnum, & libertatem. Non igitur va-
 lebat promissio seruitutis.

Hoc argumentum in speciem plausibile erat,
 non tamen sit sophisticum, quia maior loquitur
 de mandato, non de promissionibus. Verum est
 pacta irrita esse, cum promittit aliquis se factu-

rum esse contra mandata Dei. Vt si quis promittit cultum idolorum, sicut promittunt Monachi.

Aliud est loqui de promissionibus. Lex promittit bonam valetudinem, fruges, pacem, & quidem promittit cum exceptione castigationis & crucis. Cum igitur Nabuchdonosor capti Regem Zedechiam, sit iam captiuus, & promittens seruitutem non promittat se facturum esse contra mandata Dei, sed toleraturum hanc penam, vt si in carcerem abductus esset.

Est autem sophisticum, dicta de mandatis transferre ad promissiones, sicut hoc errore Iudei saepe impulsus sunt ad mouendas seditiones, vt cum interrogant Dominum, an liceat pendere didrachmum Romanis.

Hac questione saepe disputata sancti viri sapienter discernebant mandata & poenas. Sciebant in poenis corporalibus, cum nihil facerent contra mandata Dei, praestandam esse obedientiam, donec Deus mitteret salutare liberatores.

Sic fuit erratum à Romano Pontifice, cum iudicauit irritas esse inducias à Iohanne Humiade cum Turcis factas, quia sine auctoritate Romani Pontificis non liceret cum communi hoste Christiani nominis aliquid pacisci. Ac postea Vladislaus rex Polonicus & Vngaricus, & multi

multi nobilissimi homines multarum gentium
 magno praelio victi in acie ceciderunt.

Ex hac admonitione multæ interpretationes
 iudicari possunt, videlicet, præcipue adhiben-
 dum esse hanc considerationem, an pactum præ-
 cipiat aliquid facere contra mandata Dei, vel
 non possit hoc observari sine violatione man-
 dati diuini.

DE DISCRIMINE PO-
 TESTATIS POLITICÆ ET
 MINISTERII EVANGELII.

Sitne verum dictum:

Petra dedit Petro, Petrus diadema Rodolpho.

Et an Constantinus & Theodosius recte
 fuerint, quod mandarunt claudi templa Idolo-
 rum.

Hæ quæstiones recitantur, vt doctrina de
 discrimine potestatis politicae & ministerij Eu-
 angelici repetatur, quam oportet notissimam
 esse in genere humano, & manifestum est hor-
 rida mala sequi, cum non intelliguntur mete-
 rursusq; potestatis, vt cum Nabuchodonosor &
 innumerabiles noua numina instituerunt. Et
 semper fuerunt aliqui Reges honesti Euangelici.
 Et Episcopi excogitauerunt novos cultus, & fal-
 sè dogmata, & Romani Pontifices finxerunt, se
 Dominos

Dominos esse regnorum mundi, & ad suam autoritatē pertinere, vacantibus regnis præficere Dominos, vnde hic versus est, qui fuit inscriptus coronæ Rudolphi, electi contra Henricum Quartum, & sepulti in Mersburg, vbi in pugna ei manus præcisa est:

Petra dedit Petro, Petrus diadema Rudolpho.

Necesse est igitur extare veram dicitur
 Trinam de utroq; gradu. Prius autem dicamus
 de potestate politica.

Cum multæ tristes confusiones sint in omni gubernatione, cogitant homines profani, hanc gubernationem tantum humanis viribus & consilijs constitui, aut cæco casu ab alijs ad alios voluti. Ac propterea clamant Manichæi, & Anabaptistæ, Magistratus & iudicia esse res damnatas, & latrocinia, & non concessum esse Christiano gerere magistratum.

Contra hos perniciosos errores necesse est bene præmuniri mentes, & tenere, quid sit potestas politica, & quæ sit principalis causa, & vbi sit in voce diuina instituta & approbata, & quod conseruetur à Deo mirabili consilio, & ad quem finem conseruetur.

Est igitur potestas politica, potestas à Deo ordinata, vt sit custos disciplinae & pacis, iuxta leges naturæ, &
 cona

congruentes leges, coercens & puniens
 peccatis corporalibus contumaces.

Hæc definitio tradita est à Paulo, qui in
 Rom. Magistratus est minister Dei, ut sit bono
 operi & terrori malo. Vult autem discere
 bona & mala opera iuxta normam, sapientiæ
 nature, cuius radius mentibus humanis insitus
 est, scilicet, iuxta legem naturæ, quæ & in Deo
 Decalogo expressa est.

Nota sit & brevis definitio Aristotelis in
 Ethicorum. Magistratus est custos legis. Vbi
 non fit mentio à Deo ordinatum esse, tamen
 ipsa appellatione legis hoc intelligatur.

Sed ratio obscurius iudicat, ideo Deus ex
 Ecclesia adfirmat, se autorem & conserva-
 torem esse politici ordinis, ut Rom. 13. dicitur:
 Potestates quæ sunt, à Deo ordinatæ sunt. Item,
 qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.

Constituta definitione, recitemus officia pote-
 statis politicæ præcipua, ut è regione postea fiant
 inspectiora officia ministerij Evangelici.

Primum est, Magistratus sit vox Decalo-
 gi, id est, primum & principaliter tanquam vi-
 cus Dei in genere humano sonet legem Dei
 naturalem, quia genus humanum oportet con-
 sultare cum sapientia & iusticia Dei. Neces-
 se igitur

Se est igitur hanc primam esse vocem magistratus, sicut & Psalmus docet: Ego dixi, Dij estis, id est, officium diuinum gerentes, monstrantes sapientiam & iusticiam Dei. Nec aliud gloriosius de magistratibus dici aut cogitari potest, quam hoc dictum Psalmi.

II. Secundum officium, Attribuit Deus & hanc potestatem magistratui politico, ut suas quasdam leges ferat, sed nequaquam pugnetes cum naturalibus. Verum est enim, politicos magistratus habere potestatem condendi suas quasdam leges, sed quæ non pugnent cum naturalibus, verum sint determinationes circumstantiarum addendæ generi, & sint quasi adminicula iuris naturalis. Vt Lex naturæ dicit: Filij & filia sint hæredes parentum. Sed Lex magistratum discernit, quæ res tantum ad mares transmittantur, quæ ad puellas, & habet probabilem rationem. Hæc potestas legum condendarum comprehensa est in dicto Salomonis: Per me reges regnant, & iudices iusta constituunt.

III. Tertium officium est: Vt magistratus sit executor diuinarum & suarum legum, id est, exercent iudicia, & puniat contumaces. Lex enim inutilis est sine executione. Ideo ad Romanos expresse dictum est: Non frustra gladius gerit. Et semper notum sit dictum Aeschilii:

Nulla est utilitas politica, quæ non habet
 terminos aduersus iniuste agentes.

III. Quartum officium. Ad executionem
 pertinet custodiri obediens, id est, defendere
 contra iniustam violentiam quia in hoc ipso
 exemplo vitæ politicæ, vult Deus conspici dis-
 crimine virtutum & vitiorum, vt sciamus quæ
 illi ipse sit, & quod iudicaturus sit. Non conspi-
 cietur autem discrimen, si nullæ essent fontium
 vitæ, & nulla defensio honestorum.

Sic autem intelligatur executio in penis &
 in defensione, vt discernamus armentarium &
 magistratum. Armentarius, vt custos bouum,
 tantum curat corpora bouum. Sed magistratus
 magis est discipline custos propter gloriam Dei.
 Debet enim esse testis de Deo, & de iudicio Dei
 summum & principaliter. Postea curat corpora.
 Sit igitur custos totius legis, quod ad externas
 actiones attinet, puniat blasphemiam, periuriam,
 iras libidines &c. sicut expresse scriptum est:
 Sit timori malo operi, & honori bono operi.
 Item: Non frustra gerit gladium.

DE INSTITVTIONE ET
 approbatione politici Magi-
 stratus,

Et si conscientia satis munita est perspicua
 de approbatione politici magistratus, quæ
 T mulo

multa recitantur, vt Rom. 13. & in Daniele, & in prouerbijis, tamen vtile est & verba institutionis quære, quæ non tantum ad populum Israel post Mosen pertinet, sed ad omnes gentes.

Scripserunt autem quidam, sicut lex rationi naturaliter nota est, ita naturaliter sciri, constituendos fuisse magistratus, & executores legum. Ex hoc naturali iudicio aiunt, satis notam esse voluntatem Dei, quia Lex natura sine ulla dubitatione sapientia diuina est.

Quanquam autem hæc naturalis noticia vera est, & voluntatem Dei recte ostendit, tamen Deus addidit expressa testimonia, tum approbationis, tum institutionis, sicut in cæteris præceptis vt simus certi de voluntate ipsius. Ideo statim post Diluuium promulgata est lex, vt homicida occidatur per certum hominem, qui ad eam executionem constitutus sit, videlicet per Magistratum.

Sunt autem hæc verba Genesis, cap. 9. Quicumque fuderit sanguinem humanum, per hominem fundatur sanguis illius.

In versione vsitata omissa est particula: Per hominem, Quæ tamen singulari consilio inserta est, vt Magistratus significetur.

Hæc sciamus esse expressa verba institutionis politici Magistratus.

Manifestum est autem pœnam homicidij sciri

num nervum esse vniuersæ gubernationis politi-
 cae. Ac pœna expresse instituta, tota gubernatio
 politica instituta est, & in textu additum est ar-
 gumentum: Quia homo ad imaginem Dei conditus
 est. Non est igitur occidendus priuata cupi-
 ditate. Id est, cum conditus sit ad agnitionem
 Dei, iusticiam, & immortalitatem, vt in vita
 æterna communicetur & sapientia & bonitas di-
 uina, primum vult Deus erga eum exerceri ius-
 ticiam, vt sit intellectus iusticiæ in genere hu-
 mano. Et prohibet eum interfici, quia vult in-
 telligi, voluntatem suam esse, vt conseruetur
 hæc natura, cui communicaturus est suam sapa-
 entiam & bonitatem.

Hoc igitur argumento discrimen facit inter
 pecudes, quas mattari concedit, & inter homi-
 nes. Teste etiam magnitudo scelerum significa-
 tur, quod horribili furore Diaboli & homines in-
 terfecturi erant Filium Dei, qui est substantia-
 lis imago æterni patris, huius filij membra & fra-
 tres sunt omnes hæredes vitæ æternæ. Signifi-
 cat ergo hic locus magnitudinem sceleris grassan-
 tum aduersus Ecclesiam.

Accedit testimonium approbationis, exem-
 plum legis Mosaicæ, quæ etiamsi ad alias gentes
 non pertinet, tamen expresse ostendit voluntatē
 Dei esse, vt sit magistratus, leges honestæ, &
 pœna

pœna contumacium, vt expresse dicitur, Deuter. 19. Auferas malum de medio tui, vt ceteri audientes timeant, Nec parcas ei.

DE VINCULO OBEDIENTIAE.

Dictum est de institutione & approbatione diuina, nunc & de vinculo obedientiae dicendum est. Leges enim sine obligatione ad pœnas, & executione, sunt inutiles.

Est igitur duplex vinculum obedientiae legum Ciuiliū, ac utrunq; diuina iusticia sancitum est.

Alterum est obligatio ad pœnam corporalem, qua Magistratus coercet & punit contumaces legitimo ordine.

Hanc pœnam esse necessariam propter conseruationem humane societatis, etiam Ethnici intelligunt.

Quanquam autem & vtilitatis causa has corporales pœnas Deus instituit: Tamen altera causa prior est: Quia Deus vult destrui pugnantiā cum sua iusticia, vt conspiciatur qualis sit ipse, & signa extent venturi iudicij. Ideo etiam cessantibus Magistratibus, fontes atrocium delictorum, ipse ad pœnas corporales rapit.

Alterum vinculum est, Reatus conscientie coram Deo, id est, Contumacia est peccatum con-

conscientiam propterea contumax desinit placere Deo, effundit spiritum sanctum, & fit reus eterne poenae. Quod vsitate dicitur, admittit peccatum mortale. Et nisi conuersus fuerit, etiam propter illam ipsam contumaciam ruit in aeternum supplicium.

De hoc vinculo Pauli dictum teneatur, quod non humano consilio scriptum est, sed est vox diuina: Necesse est obedire non solum propter iram, id est, propter poenas corporales, sed etiam propter conscientiam. Quo dicto affirmat conscientiam ream fieri coram Deo violatione Civiliū edictorum. Nulla praesidia, nulla auctoritas, nulla supplicia magis muniunt ordinem politicum, quam haec sententia.

Ac sciamus eam singulari consilio Dei scriptam esse, & saepe eam cogitemus & expendamus. Loquitur autem Paulus de honestis legibus, tum diuinis, tum à Magistratu conditis propter disciplinam & pacem. Nam in toto capite ordinem politicum confirmat, non vult stabilire tyrannides, latrocinia, et confusiones politici ordinis.

Cum praecipit Astyages Harpago, ut infantem Cyrum interficiat, peccat Harpagus iubens eum interfici. In talibus casibus, vbi subditis praecipitur, ut faciant contra mandata Dei, regula manifesta est: Necesse est magis obedire, DEO, quam hominibus.

Sic obstetrices edictum Pharaonis iuste violant Exodi:

Alia sunt edicta, quæ præcipiunt, non ut subditi faciant contra mandata Dei, sed ut manifestè iniusta, & quidem atrocia patiantur, ut Naboth præcipitur relinquere paternam hereditatem. Hic recusans non peccat, quia ciues non sunt excutiendi ex facultatibus suis sine legitima causa, iuxta illud: Non furtum facias. Talia sunt exempla multa.

Dionysius tyrannus indigens pecunia, finxit se à Cerere monitum esse, ut Syracusana mulieres cum toto ornatu muliebri in templum Cereris venirent, idq; fieri præcipit. Ibi Dionysius totum ornatum mulieribus ademit.

In Eubæa Charidemus fecit astutius, qui indigens pecunia, finxit oppido periculum esse, & insit ciues in vicinam arcem celeriter sua ornamenta transferre, tanquam ibi custodienda. Suam etiam supellectilem eo transtulit. Postea abstulit quicquid eo fuit importatum. In his casibus non fuit peccatum non obtemperare, sed ut dictum est, Paulus inquit: Necessè est obedire propter conscientiam, loquitur de legitimis edictis. Ex hac admonitione multa iudicari possunt.

Hic addit quæstionem Sadoletus: Cum politicis edictis obedire neccessè sit propter conscientiam, cur non & Ecclesiasticis?

Respon

Responsio sit perspicua & firma. Quia vox di-
 vina discernit sic utrunq; gradum obedientiae.
 De politicis inquit: *Necesse est obedire propter
 conscientiam.* De Ecclesiasticis ritibus inquit:
*Nemo vos arguat in cibo & potu, & in ritibus
 horum festorum.* Item, *Stete in libertate, in
 quam vocati estis.* Item, *Quid tentatis Deum
 proponentes iugum, &c.*

Hæc testimonia sine longis ambagibus do-
 cent utriusq; obedientiæ discrimen, & tamen
 gravissimæ causæ sunt huius discriminis. Deus
 armavit potestatem politicam autoritate conden-
 di suas quasdam leges probabili ratione. Et res
 ipsa ostendit, horum conseruationem ad commu-
 nem pacem necessariam esse. Sit igitur obligatio
 superior.

Sed minister Euangelicus neq; Regum simi-
 lis est, neq; armatus est tali potestate.

Præterea prohibet Deus institui ritus tan-
 quam cultus aut merita. Vult igitur & intel-
 lectum libertatis retineri, ne putentur ritus esse
 necessarij cultus.

Cæterum in casu scandali peccant contuma-
 ces, ut fit, si quis priuatus in eo loco, vbi recte
 constituta est Ecclesia, institueret cœnam Do-
 mini in priuata domo, & turbaret congressum
 publicum. Hæc iudicare non difficile est, iuxta
 illud: *Non sint inter uos schismata.*

Dictum est supra, oportere notum esse discrimen potestatis politicae, & ministerij Evangelici. Quare descriptiones distinctae & perspicuae tenentur.

Iam addenda est quaestio: An Constantinus & Theodosius rectè fecerint, quod templorum clausuram, aut euerterunt, & publicorum idolorum sacrificia prohibuerunt. Et, an debeat hanc obedientiam Deo Magistratus politici?

Respondeo: Duæ quaestiones sunt. Altera, An is, qui habet regiam potestatem, videlicet, si non impeditur à superiore potestate, debeat hanc obedientiam Deo, ut prohibeat impios cultus, & curet rectè doceri subditos.

Altera, An is, qui non habeat regiam potestatem, tamen hanc obedientiam Deo debeat, ut contra mandata superioris domini prohibeat suo loco impios cultus, & curet rectè doceri homines.

Respondeo: Non disputamus quàm pauci aut multi magistratus intelligant aut faciant sua officia à Deo mandata. Nota sunt enim dicta: Dominare in medio inimicorum tuorum. Item: Conquassabit capita in terra multorum. Sed tamen semper Deus aliqua hospitia dat Ecclesiae. Hic docendi sunt pii magistratus, qualem obedientiam Deo debeant, & confirmandi sunt vera consolatione.

Ut autem longas ambages omittam, fons est omnium

argumentorum primum præceptum:
 Non habebis Deos alienos. Id immotum & æter-
 num est, & pertinet ad omnes homines, summos
 & infimos. Ita decretum immotum & æternum
 est. Hic est Filius meus dilectus, Hunc audite.
 Necesse est igitur & magistratus summos
 & infimos amplecti vocem Evangelij, & ostende-
 re suam confessionem, & prohibere scandala. To-
 taliter autem Idola, cum prohibere possit, peccat,
 contra dicta: Faciens & consentiens eadem pœna
 puniuntur. Item, Væ homini per quem venit
 scandalum. Et nominatim principes alloquitur
 Christus: Et nunc Reges intelligite. Item, Ape-
 rite portas principes vestras, & patefiant portæ
 Jerusalemi. Et Esaiæ 10. Væ qui condunt leges ini-
 quas. Et Micheæ 3. Propter Principes & Sacer-
 dotes Zion quasi ager arabitur. Et quidem in di-
 versis Esaiæ 49. etiam cura fouendæ Ecclesiæ im-
 perij attribuitur: Et reges erunt nutritores tui,
 & reginæ nutrices. Item; In conueniendo reges
 congregabis populos in vnum, vt seruiant Domino.

REFUTATIO OB-
 iectionum.

I. Argumentum,

Officia non sunt confundenda.

Magistratus est custos corporis.

T 5

Ergo

Ergo non regat negocia pertinentia ad animam.

Respondeo ad minorem: Non est sufficiens definitio. Magistratus est custos corporum, sed prius & principaliter sciamus esse custodem legis & disciplinae. Imo precipuum opus esse debet omnium potestatum, noticiam Dei in genere humano propagare & conseruare. Ideo inquit Psalmus: Ego dixi, Dij estis, id est, officium diuinum gerentes, & bona diuina impertientes hominibus scilicet legem Dei, iusticiam & pacem.

Et damnanda est imaginatio, quae fingit magistratum similem esse armentario, & tantum corpora, non potius disciplinam curare. Nec tamen confunduntur officia, sed magistratus tantum externa membra coercet vi corporali. In cordibus vero incoatur aeterna iusticia & vita a Deo per ministerium Euangelij. Hanc consolationem quoque tenere necesse est, iuxta haec dicta: Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti, Item, Euangelium est ministerium Spiritus.

II. Argumentum.

Non habens potestatem iudicandi de controuersijs dogmatum, non mouet Ecclesiam.

Principes non sunt iudices dogmatum.

Igitur principes non mutant Ecclesiam.

Respon

Respondeo ad minorem: Nego minorem, quod unusquilibet suo loco debet edere confessionem suam de ea sententia, de qua certus est. Si pastor, recte doceat loco pastoris. Si est princeps, non patiatur falsa doceri sciens, & volens, sed faciens & consentiens eadem poena digni. Et cum conscientia certa est, non sunt exspectanda alia iudicia, quia sententia immota est. Non habebis Deos alienos. Item, Fugite idolatram. Item, Si quis aliud Euangelium docuerit, anathema sit. Item, Si quis blasphemiam dixerit in Spiritum sanctum, non remittetur ei.

Cum igitur agnitæ veritati aduersari non possit, necesse est principes si agnouerunt veritatem, concedere propagationem, & non aduersariis nec expectare Episcoporum iudicia.

Error in hoc argumento oritur ex κακογνωσία. Quia aduersarij putant, iudicia doctrinæ esse similia esse politicis iudicijs, in quibus iudicatum propter regiam vel prætoriam auctoritatem, etiamsi quid erroris inest.

Ac Episcopi aut Doctores nequaquam iudicant regia seu prætoriam potestate, sed tantum confessionem suam. Aternus pater de filiis inquit: Hunc audite. Hic est iudex, huic assentiri oportet, cuius extat sententia in scriptis prophetarum & Apostolorum, & in Symbolis.

Nec valet cauillatio de obscuritate seu ambiguitate

guitate scripti. Quia hanc ipsam ob causam edita est vox diuina, ut simus certi, iuxta illa dicta: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Et 2. Tim. 3. Tota scriptura Deo inspirante tradita, utilis est ad docendum. 2. Corinth. 4. Si Euangeliū est opertum, in his qui pereunt, opertum est.

Multi contra conscientiam aduersantur agnitæ veritati. Aliqui fascinati suis persuasionibus, non volunt audire dicta, quæ ab ipsorum imaginatione dissentiunt, & impudenter eludunt testimonia veritatis, & doctrinam celestem mutilant. Oportet autem nos discipulos esse vocis diuinæ, non corruptores qui transformant eam in alienas opiniones, sicut fecerunt Samosatenus. Arius, Pelagius & alij.

Constantinus deleuit templum Veneris in oppido Phœnicum Auace, ubi fiebant terræ confusiones libidinum, norat enim præceptum, Non mœchaberis, in quo nulla est ambiguitas. Cum igitur certa esset eius conscientia, facere officium iusti gubernatoris debuit, Nec erant expectanda alia iudicia. Manet enim Regula firma: Non aduersandum esse agnitæ veritati. Iuxta illud: Si quis blasphemiam dicit in Spiritum sanctum, non remittetur ei. Quare agnitæ veritate, non sunt expectanda iudicia Synodorum aut Episcoporum. Sed Filius Dei iudex est, de quo dictum

est. Hunc audite. Huic singulos obtemperare oportet, non expectatis hominum decretis.

III. Argumentum.

Tantum iuris habet inferior in ditione aliqua, quantum superior dominus attribuit.

Superior prohibuit mutationes tanquam in suis praefecturis, aut in sua domo.

Ergo sine eius voluntate non est facienda mutatio.

Respondeo ad maiorem. Tantum vera est superior de iurisdictione politica, & redditibus, & similibus negocijs, proprie pertinentibus ad ius superiorum. Non potest autem superior dominus prohibere aliquid mandato diuino praecipiente, ut illustria exempla sunt in historia Davidicis. Et Apostoli dicunt, Oportet Deo magis obedire, quam hominibus.

Manifestum est enim, confessionem omnium gradibus hominum pariter praecipere, Magistratibus & priuatis, dominis & seruis, Parentibus & filijs, iuxta illud: Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus. In familia confiteri Euangelium etiam serui debent, ut videmus Ioseph, & socij Danielis.

Filia Licinij Imperatoris Irene nihil veritatis contulit patri, qui Christiano nomini inimicissim

micissimus fuit, Lares & reliqua simulacra in
paternis adibus singulari fortitudine contriuit.

Vir nobilis in vrbe Nicomedia, inspectante
populo concerpfit publicas literas à Diocletiano
propositas, de interficiendis Christianis.

Tempore Iuliani, non procul ab Antiochia,
filius Ethnici sacrificuli, collisit simulacrum As
pollinis auulsum à basi.

Valentinianus, qui postea imperator factus
est, cum esset tribunus militum, sacrificulo Etho
nico afferenti lustralem aquam, ante locum sa
crificij colaphum inpegit, præsente Iuliano im
peratore.

Cum igitur & præceptum Dei & exempla
congruentia cum præceptis ostendant, quid oport
teat singulos facere, superiores & inferiores, doc
endum est sæpè diuersum fieri, vt in querela
apud Michæam dicitur: Princeps postulat, &
iudex colludit. Et qui prætextus quarunt, ad ex
cusandum impietatem, sic ludunt, vt milites in
historia Christi, cum velant eius oculos, & dant
colaphos, ac iubent vaticinari, à quo colaphum
acceperit.

ALIA QVÆSTIO.
DE EXCOMMV
NICATIONE.

Ante paucos annos fuit electus Moguntinus
Episcopus

Episcopus, Comes ab Eisenberg, cui Pius Senens
inter ceteras condiciones hanc imposuit, ut
viret, se non conuocaturum esse Electores, nisi
Romano Pontifice consulto & assentiente. Ita
Romano Pontifex vniuersam autorita-
tem electorum languescere, & ad sedem Roma-
nam, & ad ipsos Pontifices transferre conatus
est. Cumq; Isenbergius aduersaretur, Papa alium
quocumq; pretextu iubet eligi. Comitem à Nas-
sau, & fulmen excommunicationis edit contra
Isenbergium. Hinc bellum magnum apud Rhe-
num ortum est. Isenbergium defenderunt Pala-
tinus Fredericus, & alij quidam. Aduersus hos
quoq; Pontificum fulmen editum est.

Iam questio est: An talis excommunicatio
valeat, cum petitio Pontificis aliena fuerit ab
officio Pontificis, & re ipsa fuerit iniusta.

Respondeo: Discrimen notum est politicæ
gubernationis & Ecclesiasticæ. Politica interse-
cut reos externorum scelerum atrocium, quæ pu-
nant cum Decalogo, ut blasphemos, idolatras,
magos, seditiosos, homicidas, mæchos, & polluz
tor incestis libidinibus, fures, falsarios.

Pastor Ecclesie neminem vi corporali inter-
fuit. Quia ministerium Euangelij punit, ut res-
trahantur homines ad pœnitentiam, & sanentur.
Et voluit Deus ministros Euangelij nequaquã
esse armatos gladio. Non igitur tot gradus
sunt

sunt poenarum in ministerio Ecclesie, quot sunt in Politia. Sed tamen in quolibet casu oportet esse delinquentium poenas, iuxta dictum, quod saepe repetimus: Nulla utilitas est urbis, que non habet neruos contra contumaces. Aliquorum tamen poenarum aliqua similitudo est in Politis & in Ecclesiis.

Relegatio in imperijs dicitur poena, qua civis cogitur sententia iudicis à sua ciuitate ad certum tempus abesse, qui non fit propterea infamis, nec amittit res suas, & quanquam abest, tamen manet dominus rerum suarum, capit hereditates, & potest legitimos contractus facere cum ciuibus, & redit ad honores in patria.

Alius gradus est deportatio, qua est poena, qua per sententiam iudicis civis eijcitur perpetuo, tanquam præcisum membrum à corpore ciuitatis, & fit infamis, nec manet dominus rerum suarum, nec capit hereditates, nec possunt alij ciues cum eo contractus facere. Et bona sic damnatorum publicabantur. Hæc poena olim nominabatur interdici aqua & igni, quia nulli civi licuit hospitium præbere sic damnatis, ut Polybius loquitur: μήτε πόλει δέχουσι, μήτε πύρι ζῆσθαι.

Hoc discrimen considerare utile est, ut veterum hæc leges & historiae fiant magis perspicue, & ut præsentis poenæ rectius intelligantur. Et colatio addit lucem poenis Ecclesie.

Sic in veteribus Canonibus duo gradus sunt
 excommunicatorum: Separatio, ἀφορίζεσθαι, & excommu-
 nicatio, ἀναθεματίζεσθαι.

Separatio est pœna, qua homo per sententiam
 Ecclesie cogitur aliquantisper intermittere
 officium publicum, & usum Sacramentorum, ut
 exploraretur eius obedientia, an volens statim se
 emendaturus sit, & veniam petiturus, An vero
 pertinaciter defensurus errorem, aut perseue-
 raturus in scelere contempta voce Dei.

Alter a pœna ultima & summa in Ecclesia
 est Excommunicatio, quæ in Canonibus nomi-
 natur Anathema. Estq; pœna, qua homo legitime
 iudicio eijcitur ex Ecclesia, & donec non re-
 vertatur ad penitentiam, est membrum prorsus ab Eccle-
 sia præcisum, & exclusum à societate Sacra-
 mentorum, & Ecclesiasticorum officiorum.

Nec dubium est primos patres etiam vi-
 de conuictum eorum, quos hoc modo ex Eccle-
 sia eiecerunt. Ut Adam & Heua expulerunt à
 Paradiso, ad quem dicitur voce diuina: Vagus eris
 & profugus in terra. Et gessit Cain signum re-
 æ, sicut inquit textus: Et posuit Deus in eo
 terrorem, videlicet, subitam consternationem cor-
 porum alijs hominibus, ortam ex magnis pauoribus
 conscientie, qui sunt iudicium & pœna sic ordi-
 nata à Deo, in toto genere humano.

Hic mos eijcendi excommunicatos à consues-
 tudine

tudine & conuictu, duravit postea in gentibus, quæ magis retinuerunt disciplinam primorum patrum, Nam & apud Græcos longo tempore hoc seruatum est, vt homicidæ & incesti, qui non interficiebantur, sed vagabantur tanquam excommunicati, gererent signa reatus, vt Orestes apud Euripidem, & Adrastus apud Herodotum, scilicet velamenta certa in capite. Et apud Euripidem Orestes comedit solus, nec licet ei adesse communi mensæ. Et apud Sophoclem Oedipus incestus re cognita, ex Thebis eijcitur.

Hi vetusti mores arcendi excommunicatos à conuictu, etiam retenti sunt apud Iudæos: Ideo Paulus hoc modo iubet vitari excommunicatos, ne sit cum eis communis mensa.

Ex his vetustis ritibus excommunicatorum translata sunt & in Ecclesiam spectacula publica pœnitentiæ, vt nominabantur, quæ postea Græci nuncuparunt ἐπιτίμια, id est, castigationes seu multas.

Latini vocabulo vsi sunt minus verecundo satisfactionum.

Homicidæ & alij polluti manifestis sceleribus, vt adulterijs, stabant certo loco in templo per aliquot dies, induti sordidis vestibus, & gestantes signa, vt homicidæ gladios gerebant, adulteri fasces virgarum. His signis ostendebant se fateri culpam, & se dignos esse pœnis. Sic

explorati, post aliquot dies absoluebantur,
ad communionem rursus admittebantur.

Id spectaculum à disciplina veteri ortum
fuit, ac prorsus nihil faciebat ad remissionem
peccatorum coram Deo, sed fuit exploratio qua
morumque eorum, qui ad Ecclesiam redibant, an
satis peterent veniam. Alijs etiam exemplo fuit,
ut ignominiam vitarent. Item, ut cernerent
oculos posita testimonia, quæ ostendebant lap-
sum recipi posse.

Et hunc morem citavit Petrus Alexan-
drinus contra Catharos.

Creuerunt autem hæc spectacula supersti-
tione, cum indocti homines magno errore effin-
gerent hos ritus, quos nominabant Canonicas sa-
crificiones, mereri remissionem peccatorum seu
culpæ seu pœnæ.

Etiam apud Cyprianum extat dictum, non
solum durum, sed etiam falsum: Non remitti
peccata ijs qui nõ fuissent personæ illis spectaculis

Ac plurimæ Synodi veteres nunc astrinxerunt,
nunc laxarunt decreta de his ritibus, quæ
etiam legunt iuniores, sciant unde nugaces illæ
traditiones ortæ sint, quæ non solum carnificina
conscientiarum fuerunt, sed etiam extinxerunt
veterem doctrinæ de iusticia fidei, et de ueris cultib9.

Magnum autem lumen huic toti negotio hæc
veteres historiæ afferunt, quas recitavi. Ac si
quis

quis hæc historica considerabit, multas inextricabiles disputationes Monachorum & Canonistarum perspicuè & iudicare & refutare poterit.

PRIMA CON-
CLUSIO.

Cum sententia excommunicationis iusta, & seruatus est ordo iudiciorum, illi qui contemunt iustam excommunicationem, augent sua peccata, & verè à Deo damnati sunt, nisi redeant ad penitentiam, sicut scriptum est, Matth. 18. Quicquid ligaueris in terra, &c. Et Iohan. 20. Quorum retinueritis peccata, retinebuntur.

Hæc asseuerationes magnificandæ sunt, cum ostendant nos deduci ad ministerium, & velle Deum, certò statui, hanc esse suam voluntatem, quæ in Euangelio annunciat.

Discrimen est autem inter vocem Euangelij in ministerio, & priuatam tyrannidem, ut postea dicemus. Ideo & de ordine iudiciorum dici necesse est, de quo seuerissimè præceptum est, Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, &c. Et 1. Timoth. 5. Obtestor coram Deo & Domino Iesu Christo, & coram electis Angelis, ut hæc obserues, sine præiudicio, nihil faciens secundum inclinationem.

Est autem præiudicium crassissimum, statueri non inquisita. Et Deut. 1. dictum est, Audite

Et proverbia. 12. Si quod nouit loquitur iniustus est. Hinc illa dicta sunt: μηδε δ'ικλω
 πειραζεις πειραζομενους ἀμφοῖν μῦθον ἀκρόσῃς. Item:
 ἀποτε κεινερ ἀδ' ἀίμονας ἀνδρας ἐάσεις.
 Lex Attica erat: δ'εἰ ἀμφοῖν ὁμοίως ἀκρόσῃς.
 Et 1. Timoth. 5. Aduersus Presbyterum
 non recipias accusationem, nisi duobus aut tri-
 bus testibus adhibitis. Et 2. Corinth. ultimo
 Paulus inquit, se cum redierit Corinthum, cogno-
 scam causas, & scurum esse seueritate. Sed cogno-
 sciam promittit: In ore duorum testium aut
 trium stabit omne verbum.

Nequaquam igitur comprobanda est tyrans
 seu Pontificum, seu Regum, seu Pastorum,
 seu quorumcunq;, qui sine ulla cognitione edunt
 hominem tristissimæ sententiæ, & seuiunt in ho-
 mines vel innocentes, vel sine admonitione pro-
 cedentes. Nunc igitur & de ordine cognitionis
 dicendum est, qui in Euangelio expressus est.

DE ORDINE
 PROCEDENDI.

Sive crimen notorium est, siue ambiguum
 prius admonitio præcedat accusationem in iu-
 sticio faciendo.

Hic primus gradus est Matth. 18. positus: Si
 reliquerit aduersus te frater tuus, corripe eum
 inter te & ipsum solum. Et Paulus expresse in-
 quit

quit ad Titum ultimo capite: Hæreticum hominem post vnâ ac alterâ admonitionem vitato.

Ac præsertim de doctrina opus admonitione. Quia prius sunt docendi homines & discernendi dociles ac infirmi, à pertinacibus, vt Gala. 6. dicitur: Si quem aliquis lapsus præuerterit, vos rursus facite integrum spiritu leuitatis. Et Roman. 14. Infirmum in fide assumite, non ad dubitationem.

Hæc dicta postulant initio fieri admonitionem.

Sequens gradus est spreta admonitione accusare & conuincere fontem, adhibitis testibus apud Ecclesiam, vt ibi quoq; scriptum est: Dic Ecclesiæ. Vbi hæc duo diligenter consideranda sunt: Summum iudicium in hac visibili Ecclesia, neq; penes vnum aliquem Tyrannum esse, neq; penes promiscuum vulgus, sed penes Ecclesiam, id est, electos ex multis, peritos ad iudicandum. Sicut in Actis Cap. 15. dicitur: Conuenerunt Apostoli & seniores de verbo hoc. Item 1. Corinth. 14. Si fuerit sedenti reuelatum, taceat prior.

Ita Antiochiæ in caussa grauisima de dicto Iohannis: In principio erat verbum, institutus est processus contra ipsum Episcopum, cui nomen erat Paulus Samosatenus. Et iudices fuerunt viri grauisimi in eadem Ecclesia, & multi accersiti ex vicinis, vt Gregorius Neocæsariensis, & alij.

Secundo, hic expresse fit mentio testium.
 Et hoc fonte multæ leges natæ sunt, quæ præci-
 piunt de modo cognoscendi controuersias.

Ac valde memorabile dictum est, quod extat
 17. cap. Deut. his verbis: Audias, inquiras
 et cum fuerit verum, certum, puniat.

Vult iudici ita notam esse veritatem, vt sit
 certus, nec sequatur tantum suspiciones, aut in-
 certas opiniones, sicut sæpè in controuersijs reli-
 gionis Reges & Episcopi sequuntur opiniones er-
 rone multitudinis confirmatas, non inquirunt
 certam veritatem.

Exodi 13. nominatim præcipitur, vt caueas
 te, ne decipiamur iudicijs multitudinis: Non
 sequaris turbam in iudicio.

Congruunt autem hic multa dicta, vt illud
 Platonicum: δὲ κρίνειν οὐ πλῆθος, ἀλλὰ ἐπι-
 στήμη.

SECUNDA CON-
 CLVSIO.

Cum sententia excommunicationis, quod ad
 ipsam causam attinet, iniusta est, necesse est con-
 demnatum tamen retinere confessionem verita-
 tis iuxta illud: Si angelus de cælo aliud Euange-
 lium docet, anathema sit.

Hic antithesis consideretur, Papa excommu-
 nicans nos anathemata, id est, maledicta esse
 hortat.

horribiliter damnata, à Deo, & propter nos, nobis & toti generi humano pœnas attrahi. Sic & Iohan. 16. dicitur: Quisquis occidet vos, peribit se sacrificium offerre Deo.

Cum autem non sine magno dolore possit homo pius sustinere contumelias, quanquam iniustas, cum Pontificum, Regum, & Sapientum iudicijs condemnatur, & venit in odia & pericula: vicissim nos consolatur Paulus inquit, imo illi, qui veritatem condemnant, sunt anathemata & maledicta horribiliter reiecta & damnata à Deo, propter quæ cumulantur pœna generi humano, non nos qui veritatem confitemur.

Ac necesse est pios tenere expressas consolationes, contra iniqua iudicia, ut vincant dolorem, & statuunt, se nequaquam propter iniustas sententias reijci à Deo, aut excludi à vera Ecclesia.

Sint igitur in conspectu hæc dicta.

Psalm. 108. Maledicent illi, & tu benedices. Confundentur inimici mei, Servus autem tuus letabitur.

Esai. 51. Ne timete probra hominum.

Matth. 5. Beati estis cum maledixerint vobis homines mentientes propter me.

Ac in talibus certaminibus notum sit discrimen vera Ecclesie, & illius agminis, quod falso

Callo sibi titulum Ecclesie arrogat, Cum certissi-
 mum sit, hostes veritatis non esse Ecclesiam Dei,
 iuxta hac dicta: Oves meae vocem meam au-
 dunt.

Item de hostibus: Vos non estis ex ouibus
 meis.

Item: Vos ex patre Diabolo estis. Interea
 tamen Deus aliquas reliquias verae Ecclesie
 semper seruat, iuxta hac dicta: Nisi Dominus
 reliquisset nobis semen, sicut Sodoma & Gomor-
 ba essemus.

Item: Ecce ego sum uobiscum usque ad con-
 firmationem seculi.

Et in Symbolo profiteamur conseruari ve-
 ram Ecclesiam: Credo Ecclesiam sanctam catho-
 licam.

ALIA QVÆSTIO.

An, cum Ulysses promississet Dolo-
 ni speculatori vitam, Diome-
 des socius eum iuste
 interfecerit.

Tempus me de hac questione admonet, quia
 hoc ad est, decimo Nouembris, fuit annus cen-
 tesimus septimus, post tristissimam cladem Varo-
 nensem, in qua rex nobilissimus excellens vir-
 tute

tute Vladislaus, interfectus est ab Amurathe, cum post promissam pacem iuramento, persuasus esset à Romani Pontificis legato Iuliano rursus mouere bellum, quia illa pax facta esset sine consensu sociorum. Repetam autem breuiter historiam.

Iohannes Huniades, Matthiæ pater, tres Turcicos Duces vicit multis prælijs. Mezeth & Ziabim interfecit, postremum Carambum captum emit à gregario milite quadraginta aureis, quem postea vendidit quadraginta millibus aureorum. Cum igitur Turcicæ vires multis cladibus laquefactæ essent, & Carmani in Asia prouincias Turcicas popularentur, Amurathes pacem petiuit. Nec Ungari defessi assiduis bellis à pace abhorrebant. Itaque utrinque pax iuramento promissa est.

Non multo post, cum iam constaret Amurathen in Asiam contra Carmanos traiecißi, & existimarent omnes magnam esse occasionem Turcas ex Europa eijciendi, hortantur legati Pontificij & Græci regem Vladislaum, ut rursus bellum moueat, quod cum propter pacta videretur iniustum esse Regi, legatus Pontificis affirmavit illa pacta irrita esse, quia nec in Romani Pontificis autoritate, nec sociorum consensu licuerit promittere pacem, & suadet rursus moueri bellum.

Huic infelici consilio rex Vladislaus obtemperat, & initia læta erant, sed celeriter ex Asia redijt Amurathes. Iam vero accesserat Vladislaus vsque ad littus in oppidum Varnam, quod veteribus fuit aut Dionysopolis, aut Anchialos, sitam in littore supra Constantinopolim non longo intervallo. Ibi Rex Vladislaus interfectus est, & trucidata utrinq; ingens multitudo. Huniades cum parte copiarum, effugit, sed in fuga à Dracola Vualacho captus est, & postea dimissus, quem Dracolum Huniades postea captum interfecit.

Questum est igitur & post cladem, an ius suum fuerit, pacta iuramento sancita non servare.

Disputatum est autem de potestate Romani Pontificis, & de iure sociorum. Agitata sunt enim duo argumenta.

Iuramentum inferiorum non est ratum sine comprobatione superiorum in causa publica, vt docent historie fœderis Luctatij. Item, Numantini fœderis &c.

Reges sunt inferiores Pontifice.

Igitur non valebat illud pactum, Pontifice non approbante.

Sed minor simpliciter neganda est. Quia ministris Evangelij non est mandata Politica potestas,

potestas, sed hanc cum sibi sumunt Episcopi, et erumpunt extra metas suae vocationis, et peccant, alterum pedem, ut dicitur, habentes in curia, alterum in templo. Ac semper in conspectu sit dulcissima vox Filij Dei: Sicut misit me Pater caelestis, sic ego mitto vos. Id est, sicut misit me Pater caelestis, ut sonarem vocem Euangelij in genere humano, et fuit efficax per meam vocem, sic ego mitto vos, ut sonetis Euangelium, et ego ipse ero efficax per vestram vocem, Conuertam corda ad Deum, et lucem, iusticiam, et vitam aeternam in credentibus accendam.

Sed de imperio Politico inquit: Regnum meum non est de hoc mundo. Itaque quod ad Politica attinet, Reges non sunt inferiores Pontifice, et nota sunt, quae alias saepe dicuntur de discrimine potestatis politicae, et ministerij Euangelici.

Fuit Leontius Episcopus in Mysia ad Istrum, qui in synodo, cum Imperator Constantius adesset, et alij eum laudarent, postularent quid vellet a Synodo agi. Vnus, Leontius iussus dicere sententiam, reprehendit Imperatorem inquit: Miror te Imperator, cum ad alia negotia ordinatus sis, alia tamen aggredi. θαυμάζω σε, ὅτι ἔτοπα διέπειν ταχθεῖς, ἐτέγοις ἐπιχερῆς. Hac voce commouefactus Imperator, discessit ex concessu. Hac Suidas.

Alterum

*Alterum Argumentum
est de iure sociorum.*

*Aliud est loqui de vno Domino, qui
quanquam amicorum auxilia habet, tamen non
habet adiunctos ut socios, quibus ipse obligatus
fit, sicut Troiani habebant auxilia Glauci &
altorum, & poterat Priamus sine illis pacisci.
Talis Dominus & Vladislaus fuisse videtur.
Valebant igitur pacta, & erant seruanda, eti-
am si nunquam consulti fuerunt illi, qui auxilia
miserant. Ergo quæ de societate opponuntur,
non faciunt ad hanc rem.*

*Si autem fuit societas, in qua mutua
obligatio fuit omnium sociorum, etsi non potu-
it sua pactioe Rex obligare alios: tamen
postquam ipse pacem fecit, & iuramento con-
firmavit, suo loco seruare pacta debet, etiam
si alij dissenserunt.*

*Si autem consenserunt, fuerunt & ipsi
obligati, sicut credibile est.*

*Postea vero quæsitum est sophisma ad re-
scindenda hæc pacta, postquam nouam occasio-
nem rei benè gerendæ oblatam esse existimârunt,
ut solent Reges ludere faciendis & rescindendis
pactioibus induciarum, sicut Lysander dice-
bat: Pueros ludere astragalis, Reges iuramentis.*

Nunc

Nunc et de Homericō exemplo respondeo.
 Etiam si excusari interfectio Dolonis potest sub-
 tili ratione, sumta à iure sociorum, tamen quia
 Diomedes dolo tacuit, cum ille intelligeret sibi
 promitti vitam utriusq; nomine, & præberet
 ipsis hoc beneficium, quod petiuerant, non serua-
 ta est æqualitas, cum pro mercede, videlicet
 pro narratione petita, non concederent
 vitam, quam ille pro hac mer-
 cede promitti exi-
 stimauerat.

FINIS.

